

Д.С. Абрамова, к.держ.упр.

О.С. Дика, к.е.н.,

І.Г. Сергієнко, магістр

Житомирський державний технологічний університет

Механізм формування професійної етики в системі державного управління: специфіка та проблематика

Актуальність професійного розвитку кадрів системи державного управління обумовлена динамікою і специфікою політичної та соціально-економічної обстановки в країні, а також реальним станом самої системи державного управління. Найважливішим фактором успішного реформування системи державного управління є подолання проблеми професійно-етичного розвитку його суб'єктів. Професійна етика державного службовця повинна відповідати не тільки Конституції нашої держави, її чинному законодавству, а й моральним принципам і нормам.

Професійні вимоги, які висуваються до державних службовців, залежать від органу, де працює державний службовець та характерних особливостей виконуваної ним роботи. Та беззаперечним залишається той факт, що ряд вимог до професійної поведінки державних службовців стосується всієї системи державного управління. Специфіка професійної етики державного службовця полягає передусім в особливостях професійної діяльності, які безпосередньо пов'язані із правовим статусом чиновника, в можливостях, наданих Конституцією, здійснювати владні повноваження від імені держави, в здатності приймати суб'єктивні рішення, керуючись власними моральними та вольовими принципами.

Виконання покладених на посадову особу професійних функцій у межах професійної діяльності потребує від особи наявності певних якостей з метою ефективного державного управління. Дотримання та розвиток якостей дозволить удосконалити процес державного управління в частині забезпечення системи державного управління якісними кадрами, а також дасть можливість представлення України у взаємодії з іноземними партнерами на високому рівні.

Ключові слова: державне управління; державний службовець; професійна етика; складові професійної етики; принципи державного службовця.

*Організація життєздатна тільки завдяки особистостям
і лише у світі особистостей.*

Е. Муньє

Постановка проблеми. «Вимоги норм моралі мають загальний характер, обов'язковий для всіх членів суспільства. Однак їх загальний характер не виключає специфічного відбиття в різних видах професійної діяльності» [6].

Професіоналізм формується в процесі професійного розвитку особистості, що забезпечує якісно новий, більш високий рівень вирішення складних професійних завдань в мінливих умовах сучасності. Щодо професійного зростання державного службовця, воно повинно містити не тільки послідовну зміну посад та вдосконалення спеціальних знань, умінь та навичок, а й обов'язковою умовою має бути формування відповідних особистісних і моральних якостей.

Необхідність професійного розвитку кадрів державної служби обумовлена динамікою і специфікою політичної та соціально-економічної обстановки в країні, а також реальним станом самої державної служби. Прихід на службу «професіоналів», які не володіють в достатній мірі необхідними знаннями та методами державного управління, загальною, етичною та правовою культурою; наявність професійних помилок, посадових порушень і конфліктів інтересів у сфері державного управління, обумовлених некомпетентністю працівників; незадовільний стан системи забезпечення професійного і етичного розвитку державних службовців через підвищення кваліфікації; тривале падіння авторитету влади та її представників – всі ці обставини актуалізують *проблему професійно-етичного розвитку державних службовців як найважливіший фактор успішного реформування державної служби* [10].

Мета статті – розглянути специфіку формування професійної етики державного службовця, а також проблеми, які з цим пов'язані, визначити набір моральних і професійно-етичних якостей та характеристик державного службовця з метою виконання визначених професійних функцій.

Викладення основного матеріалу. Професійна етика – це прагматичний засіб, її мета полягає в тому, щоб відмовитися від етики покори і віддати перевагу професійній етиці переконання та відповідальності перед громадянами. Досягнення такої мети потребує не стільки розробки нових

обов'язків або перебудови організації з використанням адміністративно-правових засобів, як створення державним службовцям належних умов праці [2]

Прийняття 16 грудня 1993 р. Закону України «Про державну службу», значно посилило увагу до такого важливого суспільного явища, як професійна поведінка державних службовців.

У «Правилах етичної поведінки державних службовців» підкреслюється, що державна служба в Україні ґрунтується на **принципах**:

- 1) служіння державі і суспільству;
- 2) гідної поведінки;
- 3) доброчесності;
- 4) лояльності;
- 5) політичної нейтральності;
- 6) прозорості і підзвітності;
- 7) сумлінності.

Отже, **професійна етика державного службовця** – це система норм поведінки, порядок дій і правил, взаємин і принципів державно-службових відносин, що є сукупністю найбільш придатних, глибоко усвідомлених і конкретизованих норм загальнолюдської моралі, які властиві конкретному суспільству [6].

«Вивчення правових засад діяльності державного управління (й ширше – держави), відстеження змін у законодавстві, консультування з правниками щодо правомірності тих чи інших дій, набуття не просто юридичних знань, а й умінь їх застосовувати є складниками підвищення професійної культури управлінців, і поряд зі змінами у функціонуванні правової системи сприяють формуванню їхньої правової свідомості. Фіксація *законоступності* як *професійно-етичного стандарту* поведінки державного управління залучає і потенціал професійної етики для впровадження цього чинника в практику державного управління» [4].

Отже, професійна етика державного службовця повинна відповідати не тільки Конституції нашої держави, її чинному законодавству, а й моральним принципам і нормам.

«Професійна етика – кодекси поведінки людей при виконанні ними своєї професійної діяльності. До неї входять питання, щодо морального статусу колективу; типових професійних ситуацій, що вимагають певної позиції; моральних зобов'язань та критеріїв їх виконання в колективі етичних кодексів, що формулюються у вигляді зведення моральних цінностей та норм» [3].

Складові формування професійної етики державного службовця зображено на рисунку 1.

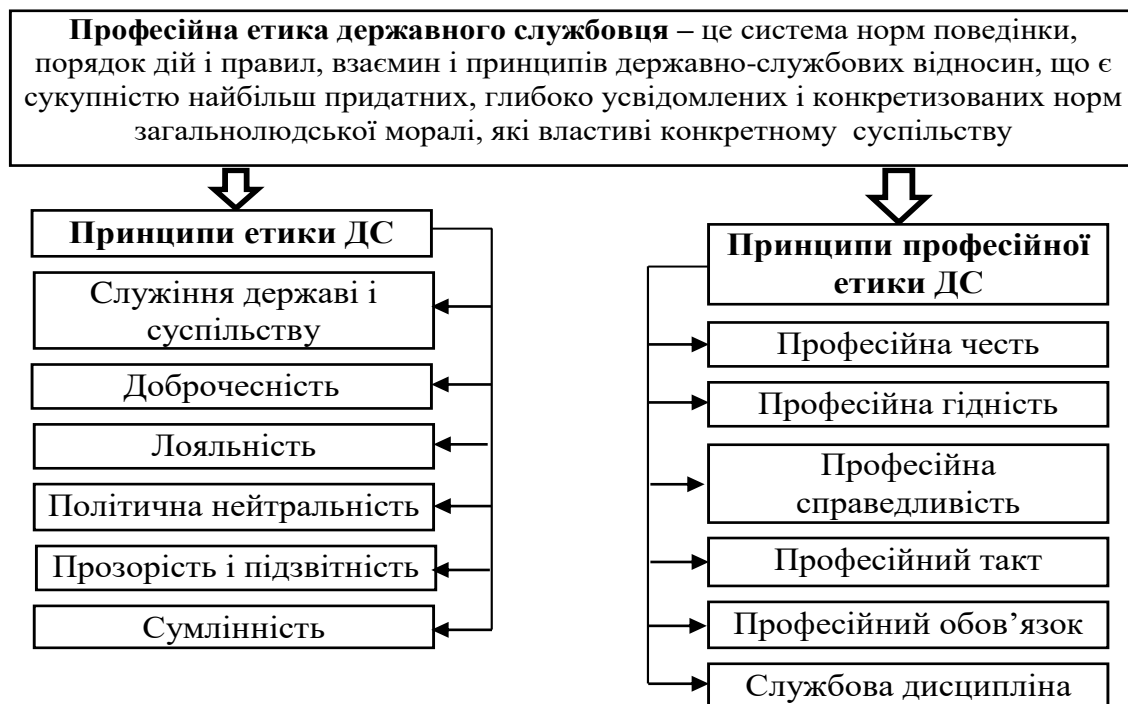

Рис. 1. Складові формування професійної етики державного службовця

«Честь означає бути гідним того суспільного та професійного звання, яке ти маєш, і відповідати йому з честю, ... для публічного службовця це є особливо важливим» [6].

Професійна гідність – самооцінка індивідом своєї професійної діяльності, внутрішня впевненість у власній цінності як професіонала, почуття самоповаги до власних професійних надбань.

Ще однією важливою професійно-етичною вимогою до публічного службовця є вимога відповідального ставлення до професійної діяльності. *Професійна відповідальність* – визначає здатність людини свідомо виконувати певні моральні вимоги і завдання, що стоять перед ним, здійснювати правильний моральний вибір, досягати певного результату [8]. Професійна відповідальність тісно пов'язана з професійною етикою публічних службовців і професійними можливостями.

Професійний такт передбачає вміння реалізувати загальні принципи моралі в конкретних випадках, наприклад, проявляти стриманість, передбачливість у стосунках, шанобливо, з повагою ставитися до інших службовців, громадян, бути ввічливим, коректним у службових стосунках, дотримуватися високої культури спілкування [6].

Етичне значення *принципу справедливості* полягає в «регулюванні взаємовідносин публічних службовців як професійних «слуг» суспільства з громадянами країни. Він зобов'язує представника держави дотримуватися Конституції України та інших актів законодавства, забезпечувати ефективну роботу відповідно до посадових обов'язків, а також вимагає недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина. Глибинна суть справедливості як базового принципу етичної професійної поведінки публічного службовця виявляється в низці інших, похідних норм, які формулюють справедливі вимоги до професійної діяльності публічного службовця: професіоналізм, компетентність, чесність, відданість справі, сумлінність, ефективність, кваліфікованість, організованість» [9].

Не менш важливим поняттям професійної етики є поняття *професійного обов'язку*, де чітко і детально фіксуються службові обов'язки спеціалістів будь-якої галузі професійної діяльності. Саме усвідомлення свого професійного обов'язку спонукає багатьох фахівців ставитися до справи з найбільшою відповідальністю, орієнтуватися не стільки на особисті, скільки на суспільні, національні інтереси [8].

Службова дисципліна – це стан суспільних відносин, що характеризується дотриманням державним службовцем вимог законодавства та належним виконанням покладених на нього службових повноважень [6].

Професійні вимоги, що висуваються до державних службовців, залежать від органу, де працює державний службовець та характерних особливостей виконуваної ним роботи. Та беззаперечним залишається той факт, що ряд вимог до професійної поведінки державних службовців стосується всієї державної служби, тобто мають загальний характер.

Як зазначає Кікіньова К.О., посилаючись на енциклопедію з соціології, професіоналізація як загальне явище є «реальним прогресом щодо відношення до праці». Професіоналізм державних службовців науковець визначає як здатність знаходити найбільш ефективні способи реалізації поставлених завдань у межах наданих повноважень, враховуючи умови і реальні можливості, мати постійну мотивацію до роботи та задоволення від неї, досягати високих результатів у процесі виконання своїх функціональних обов'язків, дотримуватися відповідних етичних норм, мати і усвідомлювати перспективу свого майбутнього професіонального розвитку та прагнути до нього [5].

Щодо *специфіки професійної етики державного службовця*, на нашу думку, вона полягає, передусім, в особливостях професійної діяльності, які безпосередньо пов'язані із правовим статусом чиновника, в можливостях, наданих Конституцією, здійснювати владні повноваження від імені держави, в спроможності приймати суб'єктивні рішення, керуючись власними моральними та вольовими принципами.

У зв'язку з бурхливим розвитком науки і техніки та модернізацією практично усіх сфер життя як державної, так і суспільної діяльності, нові вимоги висуваються і до професійних знань та культури поведінки державних службовців.

Застосування нових науково-технічних досягнень веде до зміни характеру управління і вимог до кваліфікації кадрів, їх знань та вмінь, вимагає розуміння цілей і нових методів керівництва, оволодіння наукою управління, підвищення службової та загальної культури [1].

В особи, яка є офіційним представником держави, морально-етичний бік в професійній діяльності є надзвичайно важливим, оскільки за будь-яких умов, які виникають у процесі службової діяльності, державний службовець має бути гідним представником державної влади. Відповідальність державного службовця щодо виконання своїх професійних обов'язків значно зростає, коли він відчуває значущість свого покликання – коли відчуває себе представником держави.

Через модернізацію державної служби, вимоги, що висуваються до професійної діяльності державного апарату, невпинно зростають. Державні службовці – це люди, які мають вирізнятися своєю професійною підготовкою, складом характеру, комунікабельністю, політичними, моральними, психологічними установками. Ефективність роботи державних органів та їх апарату залежить від підготовленості кадрів, правильно визначених критеріїв їх підбору, нормальних відносин у колективі, моральних і ділових якостей працівників, активності і вміння налагодити співпрацю членів колективу, реалізувати вимоги, що висуваються до державної служби, тощо. Бажано, щоб державний апарат був кваліфікованим, оперативним, відповідальним, з високою культурою поведінки. Одним із негативних явищ, що впливають на якість державної служби та репутацію державних службовців, є корупція.

Важливим напрямком боротьби з корупцією та корупційними діями, на думку автора, могло б стати прийняття кодексу чи закону України «Про адміністративні процедури». Особливе значення це матиме в тих випадках, коли порядок прийняття рішення не є чітко описаним і у державного службовця є можливість для виявлення особистої думки в суперечливій ситуації [1].

Звичайно, законодавчо закріплені правила відіграють важливу роль у становленні державного службовця як професіонала, але ключову роль, на наш погляд, має якісна освіта та підвищення професійної кваліфікації для державних службовців.

Особлива місія державної служби зумовлює необхідність засвоєння державними службовцями теоретичних знань та формування практичних навичок із застосування етичних принципів професійної діяльності державного службовця, що і визначатиме результативність формування морально-етичного потенціалу державних службовців на практиці [7].

«З метою антикорупційної профілактики, виховання моральної особистості, розвитку загальної культури публічних службовців має стати обов'язковим введення до нормативної складової освітньо-професійних програм таких дисциплін:

- «Етика в органах публічної влади»;
- «Професійна культура публічного службовця»;
- «Культура та службовий етикет посадової особи»;
- «Імідж як складова культури публічного адміністрування»;
- «Етика та вербальні засоби службової взаємодії в публічному управлінні»;
- інші дисципліни культурного спрямування» [11].

Це б сприяло професійному вдосконаленню та вихованню поваги до свого народу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виконання покладених на посадову особу професійних функцій у межах професійної діяльності потребує від особи наявності певних якостей з метою ефективного державного управління. До переліку моральних і професійно-етичних якостей та характеристик, зазначених у статті, варто зарахувати постійне самовдосконалення, що пов'язується з динамічністю процесів у всіх сферах суспільного життя країни, та державного управління, зокрема, а також з необхідністю професійного зростання державного службовця як професіонала та фахівця своєї справи. Дотримання та розвиток вищезазначених якостей дозволить удосконалити процес державного управління в частині забезпечення системи державного управління якісними кадрами, а також забезпечить можливість представлення України у взаємодії з іноземними партнерами на високому рівні.

Список використаної літератури:

1. *Битяк Ю.П.* Моральні та правові вимоги до поведінки державних службовців / *Ю.П. Битяк* // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2004. – № 8. – С. 26–37.
2. *Бралатан В.П.* Професійна етика / *В.П. Бралатан, Л.В. Глуцаренко, Н.Г. Здирко.* – К. : Центр учбової літератури, 2001. – 252 с.
3. Етика державного службовця / Упор. *Л.А. Чабак.* – Чернігів : Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг., 2011. – С. 15.
4. *Василевська Т.Е.* Етика державного управління : підручник / *Т.Е. Василевська, В.О. Саламатов, Г.Б. Марушевський* / за заг. ред. *Т.Е. Василевської.* – К. : НАДУ, 2015. – 204 с.
5. *Кікіньова К.О.* Професіоналізація як процес підвищення ефективності державної служби у контексті європейських стандартів / *К.О. Кікіньова* // Державне будівництво. – 2008. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_2_52.
6. *Куракова Т.В.* Професійна етика публічного службовця та запобігання конфлікту інтересів / *Т.В. Куракова.* – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kds.org.ua/article/kurakova-tv-publichnyj-vistup-profesijna-etika-publichno-go-sluzhbovtstva-ta-zapobigannya-konf>.
7. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід : наук. розробка / *С.М. Серьогін, О.В. Антонова, І.В. Хожило* та інші / за заг. та наук. ред. проф. *С.М. Серьогіна.* – К. : НАДУ, 2008. – 48 с.
8. Основні поняття професійної етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://stud.com.ua/27331/psihologiya/osnovni_ponyattya_profesijnoyi_etiki.
9. *Серьогін С.М.* Поняття «честь», «гідність» у контексті професіоналізації публічної служби / *С.М. Серьогін, Н.Г. Сорокіна* // Аспекти публічного управління. – 2016. – № 8. – С. 57–64.
10. *Богатырев Е.Д.* Этика государственной и муниципальной службы: учебник и практикум для академического бакалавриата / *Е.Д. Богатырев, А.М. Беляев, С.Г. Еремин* ; под ред. *С.Е. Прокофьева.* – М. : Издательство Юрайт, 2018. – 307 с.
11. *Яремин І.І.* Аспекти етичних правил поведінки публічних службовців: навчально-методичний посібник / *І.І. Яремин.* – Івано-Франківськ : ФОЦППК, 2016. – 68 с.

References:

1. Bytiak, Iu.P. (2004), «Moral and legal requirements for the behavior of civil servants», *Derzhavne budivnytstvo ta misceve samovriaduvannia*, Vol. 8, pp. 26–37.

2. Bralatan, V.P., Hlutsarenko, L.V. and Zdyrko, N.H. (2011), *Profesiina etyka*, Tsentр uchbovoi literatury, Kyiv, 252 p.
3. Chabak, L.A. (2011), *Etyka derzhavnoho sluzhbovtsia*, Centr perepidgotovky ta pidvyshhennja kvalifikacii' pracivnykiv organiv derzh. vlady, organiv misc. samovrjaduvannja, derzh. p-v, ustanov i org, Chernigiv, P. 15.
4. Vasylevska, T.E., Salamatov, V.O. and Marushevskii, G.B. (2015), *Etyka derzhavnoho upravlinnia*, in Vasylevs'koi', T.E. (ed.), Nadu, Kyiv, 204 p.
5. Kikiniova, K.O. (2008), «Profesionalizatsiia iak protses pidvyshchennja efektyvnosti derzhavnoi slushby v konteksti ievropeiskyh standartiv», *Derzhavne budivnytstvo*, No. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_2_52
6. Kurakova, T.V. (2013), *Profesiina etyka publichnoho sluzhbovtsia ta zapobihannia konfliktu interesiv*, available at: <http://kds.org.ua/article/kurakova-tv-publichnij-vistup-profesijna-etika-publichnogo-sluzhbovtsia-ta-zapobigannja-konf>
7. Seriohin, S.M., Antonova, O.V., Hozhylo, I.V. and others (2008), *Moralno-etychni zasady rozvytku derzhavnoi sluzhby Ukrainy: ievropeyskyi ta vitchyznianyi dosvid*, in Ser'ogina, S.M. (ed.), NADU, Kyiv, 48 p.
8. STUD, *Osnovni poniattia profesiinoi etyki*, available at: https://stud.com.ua/27331/psihologiya/osnovni_ponyattya_pr_ofesynoyi_etiki
9. Seriohin, S.M. and Sorokina, N.H. (2016), Ponjattja «chest'», «gidnist'» u konteksti profesionalizacii' publichnoi' sluzhby, *Aspekty publichnoho upravlinnia*, No. 8, pp. 57–64.
10. Bohatyriov, Ie.D., Beliaiev, A.M., Ieriomina, S.H. and Prokofiev, S.E. (2018), *Etika gosudarstvennoi I munitsypalnoi sluzhby*, in Prokof'eva, S.E. (ed.), Izdatel'stvo Jurajt, M., 307 p.
11. Iaremyn, I.I. (2016), *Aspekty etychnyh pravyl povedinky publichnyh sluzhbovtsiv*, IFOTSPPK, Ivano-Frankivsk, 68 p.

Абрамова Дарія Сергіївна – кандидат наук з державного управління Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми етики державного управління;
- складові професійної етики.

Дика Олена Сергіївна – кандидат економічних наук Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- механізми державного управління;
- забезпечення етики державного управління.

Сергієнко Ірина Георгіївна – магістр Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- формування та забезпечення етики державного службовця;
- нормативно-правове регулювання етики державного службовця.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2019.